

УДК 354.2

Мирвода С.І.*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародного університету «Україна»***ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена актуальним питанням розвитку соціально-культурної сфери в умовах трансформаційних перетворень. Основою успішного соціального розвитку є висока продуктивність функціонування усїєї соціально-економічної системи та висока ефективність господарської діяльності на основі вдосконалення культурної складової.

Ключові слова: соціально-культурна сфера, трансформаційні перетворення, інноваційні структури, інвестиції.

Мирвода С.И. ИМПЕРАТИВЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

Статья посвящается актуальным вопросам развития социально-культурной сферы в условиях трансформационных изменений. Основой успешного социального развития является высокая продуктивность функционирования всей социально-экономической системы и высокая эффективность хозяйственной деятельности на основе усовершенствования культурной составляющей.

Ключевые слова: социально-культурная сфера, трансформационные изменения, инновационные структуры, инвестиции.

Myrvoda S.I. IMPERATIVES DEVELOPMENT OF SOCIAL AND CULTURAL AREAS OF UKRAINE

The article is devoted to topical issues of social and cultural sphere in conditions of transformational change. The basis for successful social development is a high performance operation of all socio – economic system and high efficiency of economic activities based on improving cultural component.

Keywords: socio-cultural sphere, transformation, innovative structure investments.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-культурної сфери в Україні має фундаментальну закономірність – інтернаціоналізацію. Інтернаціоналізація в епоху глобалізації надзвичайно розширює межі свого прояву, охоплюючи також позаекономічні сфери людської життєдіяльності та інститути, що їх регулюють. Особливе місце серед них посідає науково-освітня діяльність, яка в постіндустріальній парадигмі глобального економічного розвитку відіграє визначальну роль у генеруванні таких ресурсів, як знання, інновації та інформація на базі функціонування університетів.

У результаті інтеграції освіти, науки і виробництва університети поступово стають самостійними суб'єктами підприємницької діяльності, специфіка якої полягає у виробництві інноваційних продуктів, розробці технологій та нових матеріалів, обґрунтуванні проєктів, проведенні комерційно-консалтингової та контрактної діяльності з підготовки кваліфікованих фахівців для сфери бізнесу. Саме підприємницька діяльність університетів стала каталізатором поглиблення не тільки їх міжнародного міжакадемічного, а й фінансово-економічного співробітництва, яке в останні десятиліття набуло диверсифікованих організаційних форм і глобального масштабу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні питання функціонування та розвитку соціальної сфери ґрунтовно розглядаються у працях багатьох відомих зарубіжних науковців, серед яких: В. Баумоль, Г. Беккер, Л. Ерхард, Дж. Кейнс, В. Ойкен, В. Парето, Т. Стюарт, Ф. Хайєк та інші.

Основні положення різних складових механізмів системи державного управління закладені в дослідженнях таких українських фахівців, як В. Авер'янов, В. Бакуменко, О. Васильєва, О. Іваницька, Т. Іванова, В. Князєв, В. Луговий, В. Маліновський, Н. Нижник, М. Полавський, І. Розпутенко, С. Домбровська, В. Цветков, О. Якименко. Значний внесок у дослідженні загальної теорії та методології державного управління зробили також зарубіжні вчені: Г. Атаманчук, В. Афанасьєв, Д. Белл, М. Вебер, В. Граждан, Д. Зеркін, М. Кастельс, Г. Моска, Т. Парсонс, Ю. Тихомиров, Е. Тоффлер, В. Чіркін.

Організаційно-економічні аспекти управління суспільним розвитком та культурою як його складовою досліджували Г. Балихін, Н. Багаутдінова, В. Гамаюнов, В. Дорофійенко, Г. Кологрєєв, В. Пілюшенко, С. Поважний, О. Поважний та інші. Аспекти формування системи управління якістю культурних послуг розглядали Ю. Вишняков, В. Кальней, В. Лобас, Д. Матрос, С. Шишов.

Розвитку соціально-культурної сфери присвячені праці О. Бутнік, С. Вершловського, С. Крисюка, Л. Мітіної, А. Нікуліної, В. Олійника, Н. Протасової.

Водночас залишаються недостатньо дослідженими питання інституціональних перебудов соціальної сфери на рівні регіону, впливу державного регулювання на розвиток соціальної сфери. Незавершеність наукових досліджень організаційно-економічних механізмів державного регулювання соціально-культурної сфери, з одного боку, та значна практична значущість цієї проблеми для держави – з іншого, підтверджують об'єктивний характер актуальності теми дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні розвитку соціально-культурної сфери в умовах трансформаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зі здійсненням активних ринкових перетворень та ствердженням принципів інноваційного розвитку актуалізуються стратегічні завдання щодо соціального піднесення на основі запровадження високих соціальних стандартів життєдіяльності населення, що відповідають етапу стабільного економічного зростання. Сучасний соціально-культурний розвиток передбачає не тільки якомога повне задоволення матеріальних, а й духовних потреб населення, розширення його можливостей у вільному виборі сфери діяльності, місця проживання та способу життя, а отже, і реалізації цілей особистого та суспільного розвитку. Основою успішного соціального розвитку є висока продуктивність функціонування усїєї соціально-економічної системи та висока ефективність господарської діяльності на основі вдосконалення культурної сфери.

В умовах трансформаційних перетворень виникають вагомі перешкоди щодо реалізації стратегічних

та тактичних цілей соціально-культурного розвитку, зумовлені необхідністю спрямування значних ресурсів на потреби структурної модернізації економіки, розвитку нових територіальних та галузевих форм організації виробництва, інфраструктури [1, с. 8–14]. Не зважаючи на це, пріоритетність вирішення соціальних завдань та проблем не викликає сумніву – необхідно посилити соціально-культурне спрямування трансформаційних перетворень через їх орієнтацію на потреби населення та його інтереси в розвитку сфери культури. Сформовані засади інвестиційної моделі економічного зростання на основі збільшення інвестицій в основний капітал, покращання інвестиційного попиту, що дає підстави для висновку про появу якісно нових стимулів та джерел для прогресивного соціально-культурного розвитку. Загальне зростання інноваційної активності суб'єктів господарювання та формування нових інноваційних структур, збільшення обсягів випуску нової високотехнологічної конкурентоспроможної продукції забезпечить у перспективі вирішення таких соціальних проблем як скорочення виробничого травматизму та професійних захворювань, насамперед у зайнятих в базових галузях промисловості, покращання санітарно-гігієнічних умов праці на основі інтенсивного оновлення діючої територіально-галузевої системи робочих місць. Стабілізація процесів диференціації населення за рівнем життя, зростання номінальної та реальної заробітної плати працівників, підвищення ефективності використання робочого часу, зменшення обсягів вимушеної неповної зайнятості та заборгованості з виплат заробітної плати формують економічне підґрунтя для забезпечення соціально-культурного розвитку.

На фоні сприятливих макроекономічних передумов зберігається певна система економічних обмежень, яка власне і надає специфічних рис та особливостей перебігу соціальних процесів. Серед них на особливу увагу в плані вирішення нагальних соціальних проблем заслуговують такі групи обмежень та ризиків як інвестиційні, інституційні та споживчі.

Найбільш впливовими на соціальний розвиток залишаються інвестиційні обмеження, сформовані внаслідок недостатніх за обсягами і неоптимальними за структурою соціально-демографічними інвестиціями, недоінвестування територіально-галузевої системи робочих місць, нерівномірного розподілу інвестиційних ресурсів. При тому, що інвестиції в основний капітал щорічно зростають і покращується відтворювальна структура самого капіталу, не досягнуто відчутного соціального ефекту від цього процесу – кількість робочих місць і відповідно рівень зайнятості у несприятливих і шкідливих умовах праці не знижується, а в окремих галузях промисловості має тенденцію до зростання.

Інституційні обмеження у соціально-культурній сфері пов'язані з недосконалістю сучасного господарського механізму, збереженням значної сфери дії неринкових відносин і надмірною комерціалізацією тих сфер суспільного буття, які традиційно є об'єктами державного впливу і підтримки (освіта, охорона здоров'я, соціально значимі галузі економіки). Внаслідок дії цієї групи обмежень зберігається високий рівень нерегламентованої зайнятості населення та прихованого безробіття, низька вартість робочої сили і значна сфера низькопродуктивної праці, тобто залишаються невирішеними основні соціальні проблеми у сфері зайнятості та формування доходів населення.

Споживчі обмеження є похідними від двох попередніх груп, однак мають пріоритетне значення в

формуванні нової траєкторії соціального розвитку, зорієнтованої на максимально повне задоволення життєво важливих потреб населення. Загальний рівень життя населення залишається надзвичайно низьким і таким, що перешкоджає досягненню високої соціальної якості економічного зростання.

Сучасний соціально-культурний розвиток України має бути повністю зорієнтований на нормалізацію демовідтворювальних процесів на основі суттєвого збільшення демографічних інвестицій; зростання реальних доходів населення з підвищенням частки оплати праці, доходу від підприємницької діяльності.

Головною метою соціально-культурного розвитку має бути забезпечення сталого зростання якості життєдіяльності населення щодо зміцнення його життєвого потенціалу, зростання реальних доходів та розширення сфери продуктивної зайнятості. Враховуючи те, що сучасний рівень економічного розвитку країни не дає змоги нагромадити і спрямувати необхідні кошти для прискореного соціального розвитку, необхідно чітко визначити пріоритетність вирішення нагальних завдань, враховуючи фінансові, організаційні та матеріально-технічні можливості [2, с. 52–60].

У сучасній стратегії соціально-культурного розвитку, адекватній етапу трансформаційних перетворень, необхідно передбачити вирішення таких першочергових завдань:

- нормалізація процесів природного відтворення населення на основі стабілізації рівня народжуваності з поступовим його підвищенням, формування нових репродуктивних установок молоді, а також успішної реалізації ефективних державних соціальних програм підтримки материнства і дитинства;
- зміцнення життєвого потенціалу населення шляхом поширення здорового способу життя, скорочення загальної захворюваності і смертності населення, насамперед, спричиненої виробничим травматизмом та поширенням соціально зумовлених хвороб;
- значне підвищення життєвого рівня населення на основі зростання його реальних доходів, розширення сфери продуктивної зайнятості, стимулювання ефективного попиту на робочу силу та подолання бідності;
- створення системи державних соціальних гарантій рівного доступу громадян до суспільних матеріальних і духовних благ, забезпечення соціальної стабільності і прогресу;
- розвиток соціальної інфраструктури з метою підвищення якості соціального обслуговування населення, формування прогресивної структури споживання, збільшення фонду вільного часу населення.
- ефективне регулювання культурних заходів у суспільно необхідному напрямі;
- оптимізація системи державного управління у сфері культури на основі трансформаційної мережі та приведення її у відповідність до сучасних тенденцій розвитку суспільства.

Соціальна сфера – це багатоаспектний комплекс, що включає в себе освіту, наукову та інноваційну діяльність, культуру та мистецтво, житлово-комунальний комплекс, травматизм та рекреаційну діяльність, охорону здоров'я та соціальний захист, готельно-ресторанне господарство, ділову (зв'язок, маркетинг, консалтинг, видавництво) та фінансово-банківську сферу.

Головні чинники, які формують і структурують ресурсний потенціал соціально-культурного комплексу, включають:

– кадровий потенціал – наявність кваліфікованих робітників та службовців, їх адаптаційна здатність до змін в цілях і завданнях соціально-культурного комплексу;

– фінансовий потенціал – стан активів, наявність кредитних ліній, бюджетних асигнувань, дебіторської заборгованості тощо;

– маркетинговий потенціал – майстерність стратегічного управління культурними заходами, уміння правильно використовувати методи національного й міжнародного маркетингу;

– організаційно-технічний потенціал – характер та гнучкість управлінської системи, швидкість проходження управлінських рішень тощо;

– інфраструктурний потенціал – розвиненість ринкової інфраструктури;

– науковий та інноваційний потенціал – інформаційне забезпечення науково-технічного пошуку та управління соціально-культурним комплексом;

– інвестиційний потенціал – інвестиції в проведення культурних заходів та новітні розробки, їх перспективність і конкурентоспроможність;

– матеріальний потенціал – використання матеріальних ресурсів при проведенні культурних заходів;

– кон'юнктурний потенціал – це результат взаємодії різних факторів зовнішнього ринку (економічних, міжнародних), які визначають положення на конкретному зовнішньому ринку і зумовлюють напрям, хід і результат діяльності на цьому ринку.

Перераховані складові ресурсного потенціалу соціально-культурного комплексу не претендують на вичерпну повноту. Вони можуть бути доповнені та конкретизовані до кожної ринкової ситуації. З цієї класифікації видно, наскільки складна проблема формування соціально-культурного комплексу, що відбувається завдяки процесам інтеграції та кооперації наявних ресурсів.

Слід зазначити, що при оцінюванні ефективності функціонування соціально-культурного комплексу та його конкурентоспроможності, крім загальноприйнятих критеріїв оцінювання, доцільно використовувати також показники ефективності використання ресурсного потенціалу соціальної сфери. Так, на думку деяких науковців ці індикатори є результатом тих змінних, які необхідно включати в загальну систему державної статистики [3]; значущими показниками статистики можуть вважатися також питання стурбованості громадськості [4, с. 258–259]. Це своєрідні пристрої, які дають змогу бачити та ефективно втручатись у сферу вироблення нових культурних заходів та оцінення їх впливу на суспільне життя [5, с. 63–64].

На сучасному етапі розвитку соціально-культурного комплексу ми можемо говорити про те, що для визначення єдиного підходу щодо оцінювання ефективності культурного заходу є певні проблеми. Для оцінювання та прогнозування багатьох змінних, які широко вико-

ристовуються при проведенні економічного аналізу культурного заходу (наприклад, інвестиції, інновації, людські ресурси, платіжний баланс тощо), є недостатніми для аналізу, тим більше інноваційного.

Не всі загальноприйняті показники є однаково важливими при оцінюванні умов існування та ефективності функціонування соціально-культурного комплексу. Визначення важливості кожного показника відбувається при аналізі конкретного культурного заходу, враховуючи цілі та мету його проведення. При цьому, зауважимо, що показники ефективності дають лише часткове, фрагментарне уявлення про культурний захід. Тому при комплексному аналізі ефективності діяльності соціально-культурного комплексу необхідно здійснити більш глибоке дослідження, яке передбачає анкетування, інтерв'ю, зустрічі, що дають змогу комплексно оцінити якість проведення та ефективність культурного заходу.

Висновки. Процес оцінювання роботи соціально-культурного комплексу може включати в себе аналіз кількісних показників та використання різноманітних методів для отримання якісної інформації про культурний захід. Задля цього необхідно здійснити такі кроки:

1. Вивчити наявну інформацію з метою ідентифікації сучасного стану соціально-культурного комплексу.
2. Визначити особливості діяльності соціально-культурного комплексу.
3. Ідентифікувати зацікавлених сторін щодо розвитку соціально-культурного комплексу.
4. Провести зустрічі із зацікавленими сторонами та фактичними учасниками культурного заходу для ознайомлення процесу його створення, проведення й уточнення списку основних учасників заходу.
5. Провести зустрічі та отримати необхідні дані від замовника заходу й основних учасників культурного заходу з метою здійснення аналізу інформації про динаміку розвитку та ефективність проведення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрушко Й. Соціальна відповідальність та соціальна етика у менеджменті / Й. Андрушко, О. Кузьмін. – Львів, 2002. – 195 с.
2. Антонюк В. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: [монографія] / В. Антонюк. – Донецьк: Інститут економіки та промисловості НАН України, 2007. – 378 с.
3. Грабовецький Б. Теоретичні і методологічні основи економічного прогнозування: [навч. посібник] / Б. Грабовецький. – Вінниця: ВФ «ТАНГ», 2009 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://publib.if.ua/part/9816>.
4. Куценко В. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку: [монографія] / В. Куценко, В. Удовиченко – Чернівці: Видавець В.М. Лозовий, 2011. – 656 с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б.Є. Патона. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.